

Juhász Krisztina*

ROMÁNIA, MINT BEFEKTETÉSI CÉLTERÜLET*ROMANIA AS HOST COUNTRY OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS***ABSTRACT**

Romania became in the last years one of the emerging markets in Central and Eastern Europe. Due to some positive processes (privatization, join to the EU, investment politics) increased the foreign direct investments to Romania in a very fast way. The FDI inward stock of Romania reached in 2010 more than 70 billion USD, what was 10 times higher than 10 years before. Regarding the FDI inflow trends, Romania became the third most important host country in Central and Eastern Europe during the last few years. Romania is also an important host country for the Hungarian companies investing abroad. There are 10.000 companies with Hungarian share in Romania. Some of the biggest investors are MOL, OTP, RG, Fornetti, Dunapack, Pipelife Romania, Salina Invest and Lasselsberger. The motivation of these Hungarian companies are quite complex. We can find market and resource seeking investments as well. The most important competitive advantages of Romania are the market (mainly the market size) and the labour (mainly the price, the efficiency and the readiness of technology). On the other hand, the quality of infrastructure, the government institutions (the favoritism of government officials decisions, wastefulness of government spending, transparency of policy making) and the quality of the labour market (R&D, quality of education) means disadvantages, which can be an obstacle to the increase of the country's competitiveness. Without all these factors it is hard to imagine how could Romania reach the innovation driven phase of the development.

1. Bevezetés

Románia az utóbbi években a külföldi vállalati befektetéseknek egy feltörekvő jelentőségű kelet-közép-európai célterületévé vált: az ezredforduló óta a külföldi vállalatok által Romániában befektetett működőtőke-állomány több mint 10-szeresére nőtt. Ez a jelenség a magyar gazdaság vonatkozásában két szempontból érdemel figyelmet. Egyrészt egyre többször lehet hallani olyan híreket, melyek arról szólnak, hogy egy külföldi cég tevékenységét Magyarországról valamely keletibb országba (Romániába, Ukrajnába vagy Kínába) telepíti át. A nemzetközi vállalati beruházási döntéseknél tehát hazánk egyik versenytársává lép(het) Románia. Másrészt (az előző kérdéssel összefüggésben) a külföldön terjeszkedő magyar vállalkozásoknak egyik hagyományos célterülete Románia. E két tényező már önmagában is indokoltá teszi Romániának, mint befektetési célterületnek a vizsgálatát. Kutatásomat is e két témakör köré építettem: Egyrészt választ

* Dr. Juhász Krisztina, PhD, Főiskolai tanár, Edutus Főiskola

kerestem arra a kérdésre, hogy mennyire mutatható ki a kelet-közép-európai térségben Románia feltörekvő szerepe. Ezzel összefüggésben megvizsgáltam, hogy melyek lehetnek Románia versenyelőnyei hazánkhoz képest, illetve melyek azok a tényezők, amikre építve Magyarország jobb befektetési célterület lehet a szomszédos országunkhoz képest. A kutatás másik része Romániát, mint a magyar vállalati terjeszkedések egyik célterületét mutatja be: kitér a magyar tőkebefektetések relatív szerepére és a jövőbeli lehetőségekre egyaránt.

2. „Feltörekvő Románia”? – Külföldi működőtőke-befektetések Romániában

A külföldi vállalatok aktivitása egy adott célországban több mutatóval mérhető. Közülük leggyakrabban használatosak a külföldi működőtőke-befektetések (FDI, Foreign Direct Investment) állomány (stock) típusú, illetve éves áramlási értéket mérő (flow) típusú mutatói. Az UNCTAD definíciója alapján az ilyen típusú befektetések lényege, hogy

- a külföldi befektető vagy anyavállalat tartós érdekeltséget és ellenőrzést szerez egy, a befektetőtől eltérő országban rezidens vállalatban. (A részesedés mértéke a nemzetközi statisztikákban minimum 10 %)
- a befektető jelentős befolyást gyakorol a vállalat vezetésére.
- Tartalmazza kezdeti tranzakciókat (vagyis a tulajdonosi részesedés-szerzéseket), valamint minden további, az anya- és leányvállalat valamint a külföldi leányvállalatok közötti ügyletet. (pl. a profit újra befektetését vagy akár a vállalaton belüli hitelezéseket is) (UNCTAD)

2010 végéig a külföldi vállalatok által Romániában befektetett működőtőke-állomány (FDI inward stock) nagysága meghaladta a 70 milliárd USD-t. Mindez akkor igazán érdekes, ha hozzátesszük, hogy az ezredfordulón ugyanez az érték nem érte le a 6,5 milliárd USD-t, vagyis tíz év alatt több mint tízszeres tőke-állomány gyarapodást tapasztalhatunk. (UNCTAD adatai alapján) Önmagában ez a tény azt sugallja, hogy a román gazdaság iránt a külföldi befektetők egyre nagyobb érdeklődést tanúsítanak. Ez a tendencia rajzolódik ki az éves befektetési adatok (FDI inflow) alapján is. Szemben az 1992-93-as évekkel, amikor Románia Kelet-Közép-Európában csak a 10.-11. célterülete volt a beruházásoknak, a 2003-2010 közötti időszakban három év kivételével a térségben 3. legnagyobb éves tőkevonzással jellemezhető országgá lépett elő. Az utóbbi évek megnövekvő beruházásainak köszönhetően Románia jelentősen előrelépett a Kelet-Közép-Európában a befektetési célterületek között: A térség nagy piacait (Oroszország, Lengyelország), valamint Csehországot és hazánkat követve az ötödik beruházási célterületé lépett elő. (Lásd 1. ábra)

1. ábra : A külföldi működőtőke-befektetések célszorzásai Kelet-Közép-Európában (FDI inflow adatok alapján, rangsor-analízis)

Ország	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Rang összes
Lengyelország	4	2	1	2	1	1	1	1	1	1	3	2	2	3	2	2	2	2	2	1
Oroszország	2	3	4	5	3	2	4	4	4	4	4	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Csehország	3	4	3	4	4	4	2	2	2	2	1	6	4	2	7	4	7	6	3	3
Magyarország	1	1	2	1	2	3	3	3	3	3	5	5	5	5	5	8	6	8	6	4
Románia	10	11	5	6	9	5	5	6	6	7	7	3	3	6	3	5	3	3	5	5
Ukrajna	5	5	9	7	5	7	8	8	9	9	11	10	8	4	6	6	4	4	4	6
Szlovákia	8	6	6	3	8	14	9	10	5	5	2	4	7	9	8	9	9	18	15	7
Bulgária	11	14	12	12	13	10	11	7	8	8	9	7	6	7	4	3	5	5	7	8
Horvátország	15	8	11	11	6	8	6	5	7	6	8	8	9	10	10	7	8	7	14	9
Észtország	9	7	7	8	12	13	10	12	11	10	13	11	11	8	12	11	13	10	8	10
Szerbia	6	10	13	16	17	6	15	14	18	15	12	9	10	11	9	10	10	9	9	11
Szlovénia	7	9	10	10	10	12	13	15	16	13	6	13	12	15	15	15	12	19	11	12
Litvánia	16	15	15	13	11	11	7	9	12	12	10	15	13	12	11	14	11	15	13	13
Lettország	12	13	8	9	7	9	12	11	10	16	15	14	15	13	13	12	14	17	16	14
Albánia	13	12	14	14	14	17	18	17	15	14	16	16	16	17	18	18	15	12	10	15
Moldova	14	16	17	15	15	15	16	18	17	18	18	18	18	18	19	19	18	16	18	16
Macedónia	n.a.*	n.a.*	16	17	16	16	14	16	13	11	17	17	17	19	17	17	19	14	17	
Bosznia- Hercegovina	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	17	13	14	17	14	12	14	14	14	13	17	13	19	
Montenegro	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	19	19	19	16	16	16	16	11	12	

n.a. = nincs adat

Forrás: UNCTAD adatai alapján saját szerkesztés

Az 1. ábráról az is látható, hogy 2003 óta Romániába (a 2005-ös évet nem számítva) évről-évre több külföldi működőtőke érkezik, mint hazánkba. Legnagyobb mértékű különbséget a 2006-2008-ig terjedő időszakban tapasztalhatunk: 2006-ban 4,5 milliárd, 2007-ben közel 6, 2008-ban pedig több mint 6,5 milliárd Euróval érkezett több befektetés Romániába, mint Magyarországra. E megnövekedett beruházásoknak köszönhetően a külföldi tőke-állomány aránya a GDP-hez képest folyamatosan nő Romániában, 2010-re meghaladta a 43%-ot. Vagyis a román gazdaság egyre nyitottabbá válik, bár ennek mértéke elmarad a térség legnyitottabb gazdaságaihoz (Észtország 85%, Magyarország 71%, Csehország 67%).

2.1. A működőtőke-befektetéseket meghatározó tényezők Romániában

A nemzetközi vállalati befektetéseket számtalan tényező befolyásolja. E tényezőket az ENSZ három tényező köré csoportosítja.¹

A. Politikai tényezők

A működőtőke-befektetéseket befolyásoló szűken értelmezett politikai tényezők közé a külföldi befektetők piacra lépését, működését, a megítélést (bánásmódot), ill. a piac működését befolyásoló szabályok és előírások tartoznak. E politikai tényezők a befektetések nagyságát, szektorális megoszlását, származási helyét befolyásolhatják (UNCTAD 1998, 92.old). Az említettek mellett egyéb politikai

tényezők is befolyásolják a beruházási döntéseket. Ezek közül a kereskedelempolitika, a privatizációs politika, ill. a nemzetközi egyezmények szerepe hangsúlyos.

Általánosságban érvényes, hogy a restriktív politika negatív hatása nagyobb, mint a liberális politika ösztönző hatása. Vagyis a liberális gazdaságpolitika nem jelent egyértelmű beruházásokat, ugyanakkor a tiltó politika „tőke-taszító” hatása nyilvánvaló. A kutatók többsége egyetért abban, hogy a kereskedelmi liberalizáció szükséges, de nem elegendő feltétel. A kereskedelmi korlátozások tőke-vonzásra gyakorolt nettó hatása ugyanakkor kérdéses, hiszen az a beruházás típusától függ. A nyitás ui. a kereskedelmi tarifák csökkenésével a horizontális befektetéseket gátolja, míg a vertikális beruházásokat ösztönzi².

Az említett politikai tényezőkkel szemben a jelenleg a

- makroökonómiai politika (a.: gazdasági stabilitást meghatározó tényezők: az infláció, a külső és államháztartási egyensúly, a kamatpolitika; b.: a fiskális politika: az általános adószint; c.: a valuta árfolyampolitika) és a
- makro-organizációs politika (a.: strukturális politika; b.: piac, főként munkaerő-piaci politika, c.: a produktív erőforrások kínálatát és minőségét meghatározó politika, ú.m. egészségügy és oktatás) szerepe értékelődik fel. Ezen utóbbiakat a szakirodalom az FDI-t befolyásoló politikai tényezők „külső körének” nevezi.³

B. Üzleti tényezők

„Az üzleti tényezők csoportjába mindazon ösztönzők beletartoznak, melyek megkönnyítik a külföldi beruházások létrejöttét és bővítését, ill. csökkentik a beruházás járulékos költségeit” (UNCTAD 1998, 99. oldal). E tényezők többségét a fiskális ösztönzők (adókedvezmények, behozatali vámok csökkentése), a pénzügyi kedvezmények (pl. állami garancia, államilag támogatott hitelek) és piaci könnyítések (pl. monopol-helyzet garantálása, kedvezményes állami szerződések) alkotják. Mindemellett az üzleti tényezők köréhez sorolhatók azon intézkedések is, melyek a beruházások járulékos költségeit csökkentik (pl. a korrupció mértékének visszaszorítása, az adminisztráció hatékonyságának növelése révén), illetve az egyes országokat, régiókat mint befektetési célterületeket ismertté teszik, reklámozzák. Egyre fontosabbá válnak a beruházások létrejöttét követő, a mindennapi ügyekben történő eligazodást megkönnyítő szolgáltatások. Ezek jelentőségét növeli, hogy az elégedett beruházók nemcsak újabb beruházókat vonzhatnak, hanem meglévő beruházásaikat tovább bővíthetik. E kapacitás-bővítő befektetések a tőkevonzás érettebb szakaszában akár a beruházások nagyobb hányadát is kitehetik. Fontos hangsúlyozni, hogy ezen ösztönzőknek csak „kiszolgáló” szerep jut, nem tudják a gazdasági tényezők hiányát pótolni. Meghatározóak lehetnek ugyanakkor a beruházások lokalizációjában, az egymással versenyben álló lehetséges telephelyek közötti választásban.

C. Gazdasági tényezők

A tőkebefektetéseket befolyásoló gazdasági tényezők három csoportba sorolhatók, melyek megfelelnek a Dunning-féle beruházási típusoknak* (erőforrás-orientált, piac-orientált és hatékonyság-növelő). A globalizáció kiteljesedésével ezen tényezők szerepe átalakul, ennek megfelelően beszélhetünk

1. hagyományos tényezőkről, valamint

2. újonnan, vagyis a globalizáció hatásaként felerősödő tényezőkről.

1. A hagyományos tényezők

- Természeti erőforrások
- Hazai piac

A hagyományos tényezők legfontosabb csoportját képezik a piac méretével, a növekedés perspektíváival összefüggő mutatók. A kutatók többsége pozitív, szignifikáns kapcsolatot lát a piac mérete és a tőkevonzás között. Ennek oka, hogy a TNC-k számára a növekedés, a versenyképesség megőrzése ill. növelése szempontjából kiemelkedő jelentőségű az új piacok meghódítása, ill. az elért piaci részesedés megőrzése / fokozása. A magas kereskedelmi tarifák, kvóták ösztönzőleg hatottak a feldolgozóipari piac-orientált beruházásokra. A szolgáltató szektor beruházásainál a piac meghatározó szerepe leginkább azzal magyarázható, hogy sok esetben a külföldi piac igényeinek ellátása kereskedelem útján nem, csak helyi jelenléttel (FDI révén) oldható meg.

- Egyéb hagyományos tényezők közé sorolható az olcsó, képzetlen munkaerő, ami főként a hatékonyság növelése érdekében a munka-intenzív termékek, ill. iparágak esetében jut/jutott kiemelkedő szerephez. A költség-tényező, melyben a munkaerő ára kiemelt jelentőségű, a vertikális beruházások kiváltó tényezője, de a horizontális befektetésekre is pozitív hatással van. E tényező szerepe a globalizáció hatására jelentősen csökkent, ill. átalakult⁴

2. Az „újonnan” felértékelődő tényezők

Elkülöníthető a tényezőknek egy olyan csoportja, melyek a globalizáció hatására egyre inkább felértékelődnek. Ezek az alábbiak:

- Agglomerációs hatás: A kutatók egyöntetű véleménye szerint pozitívan befolyásolja a tőke-vonzást, hiszen a meglévő tőke-állomány pozitív externáliákat teremt, jelzi a jelen körülményeket és a jövőbeli kilátásokat. Ugyancsak ösztönzi a befektetéseket, hogy a technológiai parkok, K+F kapacitások egy része a vállalatok kívül, koncentráltan helyezkedik el, ezért az ilyen forrásokhoz való hozzájutás kiemelkedő jelentőségű a TNC-k számára.
- Az infrastruktúra minősége szintén felértékelődő tényező, hiszen lehetővé teszi a leányvállalatok közötti kapcsolattartást. Lim (2001) kutatásai alapján a fejlődő országoknál ennek döntő szerepe van.

* A stratégiai beruházások kivételével, hiszen ezek gazdasági tényezőkkel (is) nehezen modellezhetők.

- A hatékonyságnövelő beruházások növekvő aránya, párhuzamosan az olcsó és képzetlen munkaerő világszinten jelentkező túlkínálatával felértékelte a képzett munkaerő szerepét⁵.

2.2. Románia versenyképessége

Érzékelve Románia feltörekvő szerepét a nemzetközi tőkeáramlási tendenciákban, adódik a kérdés, hogy mindezek a folyamatok mivel magyarázhatók? Melyek azok a tényezők, amelyeket tekintve Románia versenyelőnyben van hazánkhoz képest? Az érem másik oldalát tekintve: miben lehetnek hazánknak olyan versenyelőnyei, melyekre építve kedvezőbb célterületté válhatunk? E kérdések megválaszolásához a World Economic Forum Global Competitiveness Report c. kiadványában közzétett GCI (Global Competitiveness Index), vagyis globális versenyképességi mutatóját használtam. Ez egy összetett mutató, mely a versenyképességet 12 pillér alapján közelíti meg. Ezek az alapvető követelmények, a hatékonyság és az innovációs készség köré csoportosíthatók. E pillérek mindegyike több tényezőből tevődik össze, és különböző súllyal szerepelnek a versenyképességet komplexen mérő mutató (GCI) értékében. Tekintve a vizsgálatba vont mutatók nagy számát és jellegét, viszonylag jól tükrözik a fent vázolt, a tőke-befektetéseket meghatározó tényezőket. (a kivételekre a lenticben kitérek), így alkalmasak lehetnek a verseny-előnyök, ill. hátrányok kimutatására.

A két ország versenyképességi mutatóját összevetve megállapítható, hogy Románia versenyképessége az utóbbi években javul: a több mint 130 országot vizsgáló elemzésben 2007 és 2010 között közel 10 helyet (a 64-re) lépett előre, 2011-ben a 67. országgént szerepelt. Ezzel szemben Magyarország 2007-ben sokkal jobb pozícióból indulva (38.), „versenyképességi mélyrepülésbe” kezdett, 2009-re a 62(!) helyre csúszott vissza, majd az utóbbi években javítva helyezését (2011-ben 52.) még mindig jelentősen megelőzi Romániát. Eltérő a két ország fejlettségi fázisa is: Míg Románia a hatékonyságon alapuló fejlettségi szakaszban jár, addig hazánk egy lépéssel előrébb, az innováció vezérelt szakaszba való átmeneti fázisban jár.

Ennek megfelelően különbözőek két ország versenyelőnyei. Románia versenyelőnyei az alábbiakban összegezhetők:

- Piac mérete: Románia a több mint 21 milliós fős népességével a térség egyik legnagyobb felvevőpiacát jelenti. (GCR rang: 43.)
- Erőforrások: az ország természeti erőforrásai (bányakincsek, vízkészlet, stb) mellett a humán erőforrásai is kiemelkedőek. Ez utóbbinak bérköltsége (átlag bruttó 334 EUR) Európában a legalacsonyabbak közé tartozik, a magyarországinak (736) a felét sem éri el. (Forrás: AHK 2011). Ugyancsak versenyelőnynek tekinthető a technológia olvasásának (kezelésének) képessége (GCR rang:58.). A felsőoktatás vonatkozásában (GCR rang: 54.) is az átlagos GCI-hez képest jól teljesít Románia.

- A szabályozási környezet közül két kérdéskört emelnék ki. Az egyik a kereskedelemmel kapcsolatos megállapodások, nemzetközi szervezetekben való részvétel (EU, EFTA, CEFTA, WTO). A másik a befektetések védelmére, vonzására vonatkozó pozitív szabályozás (pl.: kettős adózás elkerülését célzó megállapodások, egyenlő elbánás a külföldi befektetőkkel szemben, befektetési nagyságtól függő beruházási kedvezmények biztosítása).

Románia versenyhátrányai több tényező köré csoportosíthatók: (GCR alapján)

- Az állami szektorral összefüggésben a kormányzati döntéshozatal átláthatósága (137. helyezés!!), vagyis világszinten is az utolsó között), a kormányzati hivatalok részrehajlása, a kormányzati kiadások pazarló jellege.
- Az infrastruktúra általános rossz színvonala (136. rang!!), ezen belül is az utak rossz minősége.
- A munkaerőpiaci tényezők közül pedig a munkaadók és a munkavállalók közötti együttműködés (128. rang)hiánya emelendő ki.

A Német Kereskedelmi és Iparkamara által, a kelet-közép-európai régióban végzett vállalati megelégedettség-vizsgálatok is hasonló eredménnyel zárultak. A vállalatok Romániában legkevésbé az infrastruktúrával, a korrupcióval, az átláthatatlan döntéshozatallal elégedetlenek. Vállalti szinten negatívnak tekintették a fizetési morál alacsony szintjét és a kis belső keresletet. A jövőre nézve rendkívül negatív, hogy sem a K+F körülményeivel, sem a képzés (felsőfokú, illetve szakképzés egyaránt értendő) nem voltak túl elégedettek a megkérdezett külföldi vállalatok.

Összességében tehát megállapítható, hogy azok a versenyelőnyök, melyekkel Románia rendelkezik, a hatékonyságra épülő fejlettségi szakaszban kiemelkedő jelentőségűek. Ezzel szemben hiányoznak azok a tényezők (infrastruktúra, K+F, magas színvonalú képzés), melyek az innováció-vezérelt fejlettségi szakaszba lépéshez elengedhetetlenek lennének. Ezzel szemben Magyarországon éppen e tényezők (innováció, technológiai olvasás, infrastruktúra) emelhetők ki versenyelőnyként. Vagyis hazánk jövőbeli tőke-vonzását alapvetően olyan tevékenységek felé kell irányítani, ahol magasabb a hozzáadott értéke, így e versenyelőnyöket kamatoztatni tudjuk.

3. Magyar befektetések Romániában

Románia fent bemutatott felértékelődésének a nemzetközi befektetésekben, valamint a hazánkétól eltérő versenyelőnyeinek következtében felmerül a kérdés, hogy a magyar vállalatok mennyire találnak külföldi aktivitásukhoz megfelelő célterületet Romániában. Vagyis a magyar vállalatok milyen szerepet töltenek be a román beruházásokban? Milyen további magyar befektetéseknek lehet létjogosultsága az országban?

Az ezredfordulót követően Magyarország a terjeszkedő vállalatok anyaországaként is egyre aktívabb szerepet játszik. 2009-re a magyar vállalatok külföldi

befektetéseinek értéke meghaladta a 13 milliárd EUR-t, ami 2005-höz képest több mint kétszeres, 2000-hez képest pedig több mint tízszeres értéket jelent. A 2009-es tőkeáramlási értékek alapján hazánk első ízben vált nettó tőkeexportáló országgá. (MNB adatok alapján). A tőke-állomány koncentrációja csökkenő mértékű ugyan, de még továbbra is jelentős: 2008 végén a részvény-állomány mintegy 70%-át a MOL, az OTP, a Richter, a Magyar Telekom és a Dunapack beruházásai tették ki.⁶

A magyar vállalatok befektetéseinek $\frac{3}{4}$ -e európai országokba irányul, ezen belül is kiemelkedő a szomszéd országok szerepe. Legfontosabb célország az összesített tőke-állomány alapján Szlovákia, ahol a befektetett tőke meghaladja az 1,8 milliárd Eurót. A Magyarországról Romániába irányuló működőtőke-befektetések állománya alapján a magyar vállalatok jelenléte nem tekinthető túl jelentősnek: A magyar tőke a romániai beruházásoknak alig 1%-át teszi ki. Hazánk ezzel a 14. helyen áll Romániában a beruházók rangsorában. (National Bank of Romania adatai alapján) Ennek ellenére magyar szemmel nézve Románia viszonylag jelentős célterületnek tűnik: Románia a célországok között az 5.-6. helyen áll, az FDI –állomány 567 millió Euró, vagyis az összes magyar tőke kivételnek 5%-a irányul Romániába. (MNB adatai alapján). Még jelentősebb célterületnek minősül Románia akkor, ha a vállalkozások száma alapján közelítjük meg a kérdést: Romániában több mint 10 ezer, magyar tőkével (is) rendelkező vegyesvállalat működik. Ugyanakkor a beruházásoknak mintegy 90%-át a 10-15 legnagyobb cég teszi ki Romániában. Nagybefektetőink Romániában: MOL, OTP, RG, Fornetti, Dunapack, Pipelife Romania, Salina Invest, Lasselsberger (HITA alapján)

A vállalatok külpiacon lépésével, a vállalati nemzetköziesedés folyamatával számtalan hazai és külföldi kutató foglalkozik. Közülük is kiemelkedik Dunning eklektikus elmélete (OLI-pradigma), melyet a magyar vállalatokra vonatkoztatva kirajzolható a vállalatok terjeszkedését meghatározó legfontosabb tényezők köre.

A korábban részletesen bemutatott román versenyelőnyök alapján a magyar vállalatok romániai befektetésében piaci, és erőforrásokkal összefüggő beruházási motívumok szerepelhetnek. (E kérdés alaposabb elemzéséhez további részletes, vállalati adatokra támaszkodó kutatás elvégzése szükséges)

Magyar cégek számára a jövőbeli romániai beruházási lehetőségek az alábbiakban összegezhetőek:

- A privatizáció lezárult, további jelentős, privatizációhoz kötődő befektetési lehetőségekkel nem lehet számolni (kivéve az energetikai területén).
- A magyar vállalatoknak érdemes lehet kihasználni azokat a beruházási kedvezményeket, melyeket a román kormányzat kínál. A támogatásokat 4 kategóriában, a befektetések nagyságához és a létrehozott munkahelyek számához kötik. (1860/2008 kormányhatározat)
- A magyar vállalatok piacra lépésében fontos tényező lehet a romániai magyar népesség. E kapcsolati rendszer, a helyi piacismerete révén előnyös lehet akár a helyi partnerként, akár munkavállalóként.

1. táblázat: A magyar vállalati terjeszkedést befolyásoló tényezők

Terjeszkedés célja	A terjeszkedést befolyásoló hazai (magyar) tényezők	A célország előnyei
Piaci	Kicsi felvevőpiac	Növekvő értékesítési lehetőségek
Erőforrásokkal összefüggő	Vállalatvezetők személyes ambíciói és tapasztalatai	<ul style="list-style-type: none"> Alacsony költségű termelési tényezők (pl. munkaerő) Egyéb költségtényezők (pl.: adószint, beruházási kedvezmények)
Hatékonyságnövelő	Ügyfelek elvárásai (magyar és külföldi TNC-k)	Méretgazdaságosság
Stratégiai	Több lábon állás	Innovatív egyének, cégek, klaszterek

Forrás: Juhász, K. 2011

- Figyelemreméltó, hogy Romániában a magyar viszonyokhoz mérten fél áron juthatnak munkaerőhöz a magyar cégek. Így a külföldi befektetés a költségcsökkentésnek egyik eszköze lehet.
- További magyar befektetéseket eredményezhetnek Romániában az ún. „követő beruházások”, vagyis az a jelenség, hogy egyik magyar cég követi a másikat (pl. partnerként, beszállítóként)

4. Összegzés

Összefüggésben a román piaci folyamatokkal (melyek közül kiemelkedik a privatizáció, az EU-csatlakozás, a külföldi befektetéseket ösztönző politika), Románia az utóbbi években a kelet-közép-európai térség felértékelődő célterületévé vált. 10 év alatt a Romániában külföldi vállalatok által befektetett működőtőke-állomány tízszeresére gyarapodott, 2010-ben meghaladta a 70 milliárd USD-t. Az utóbbi évek áramlási adatai alapján Románia a térség 3. legfontosabb célországává vált. Románia a magyar vállalatok számára is fontos célterület, mely piac- és erőforrás kereséssel egyaránt meggyarázható.

Románia legfontosabb versenyelőnyei a piac (elsősorban annak nagysága) és a munkaerő (ára, hatékonysága, technológiai olvasás-képesség). Ezzel szemben a nemzetközi összehasonlításban is fejletlen infrastruktúra, az állami tényezők (korrupció, átláthatatlanság), valamint a munkaerőpiac minőségi tényezői (pl. K+F, képzés) olyan hátrányokat jelentenek, melyek az ország versenyképességének javításában komoly gátat jelentenek. E tényezők nélkül nehezen képzelhető el, hogy Románia hogyan tudna az innováció-vezérelt fejlettségi szakaszba lépni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Antalóczy K.- Éltető A.: (2002) Magyar vállalatok nemzetköziesedése – indítákok, hatások és problémák. *Közgazdasági Szemle*, XLIX. Évf. 2002. február (158-172. oldal)
- Blanc, H. and Sierra, C. (1999): The internationalisation of R&D by multinationals. In: *Cambridge Journal of Economics*, 23, 187-206 old.
- Buch, K. – Kleinert, J. – Toubal, F. (2003): Determinants of German FDI: New Evidence from Micro-Data. In: Discussion paper 09/03. Economic Research Centre of the Deutsche Bundesbank, Frankfurt am Main.
- Czakó E.- Reszegi L. (2010) Nemzetközi vállalatgazdaságtan. Alinea Kiadó, Budapest
- DUIHK (2004): Konjunktúrajelentés 2004. A német és francia részesedésű magyarországi vállalatok helyzetéről és kilátásairól. Német-Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara, Budapest
- Dunning, J.H. (2002): Determinants of foreign direct investment: Globalization induced changes and the role of FDI policies. In: *World Investment Prospects*, London
- Dunning, J.H (2000): A rose by any another name....? FDI theory in retrospect and prospect. University of Reading and Rutgers University
- Dunning, J. H. (1996): The geographical sources of the competitiveness of firms: some results of a new survey. In: *Transnational Corporations*, vol. 5. No. 3, 1.-29. oldal
- Gubitz, A. (1991): Impact of Investment Policies on German Direct Investment in developing Countries. In: *Policy, Research and External Affairs Working Papers*, July 1991 WPS 718.
- Juhász, K.:(2011)A magyar vállalatok terjeszkedése a volt jugoszláv államokban. In: *Közép-Európai Közlemények*, IV. évfolyam 2. szám, 2011/2. No. 13., 113-121. oldal
- Juhász, K.(2006) A német nagyvállalatok tevékenységének térbeli szerveződése. Doktori értekezés. Budapest, ELTE TTK, Regionális Földrajzi Tanszék, 2006
- Jost, T. – Nunnenkamp, P. (2003): Deutsche Direktinvestitionen in Entwicklungs- und Reformländern: Haben sich die Motive gewandelt? In: *Die Weltwirtschaft* 2003, Heft 1. 107-129. oldal
- Jost, T. – Nunnenkamp, P (2002): Bestimmungsgründe deutscher Direktinvestitionen in Entwicklungs- und Reformländern – Hat sich wirklich etwas verändert? In: *Kieler Arbeitspapiere* 1124, Institut für Weltwirtschaft, Kiel.
- Konjunkturbericht MOE 2011, Deutsche Auslandhandelskammern, 2011
- Krugman, P. – Obstfeld, M. (2003): Nemzetközi tényezőmozgások. In: *Nemzetközi gazdaságtan. Elmélet és gazdaságpolitika*. Panem, Budapest. 179.- 209. oldal
- Lim, E-G. (2001) Determinants of, and the Relation Between, Foreign Direct Investment and Growth: A Summary of the Recent Literature. In: *IMF Working Paper* 01/175
- Magyar Multik- Figyelő Konferenciák, 2010. január 21.-én elhangzott információk
- Magyar Nemzeti Bank Közvetlen tőkebefektetések, táblázatok Euroban
- J.R. - Venables, A.J. (1995): Multinational firms and the new trade theory. In: *NBER Working Papers* No. 5036. National Bureau of Economic Research, Cambridge, February 1995

- Nunnenkamp, P. (2002): Determinants of FDI in Developing Countries: Has Globalization changed the Rules of the Game? In: Kieler Arbeitspapiere 1122. Institut für Weltwirtschaft, Kiel.
- Nunnenkamp, P. (1998): Autoindustrie im Prozeß der Globalisierung. In: Die Weltwirtschaft, Heft 3, 1998. Konrad Tilsch, Würzburg
- Sass Magdolna (2010) Magyar multik- határok nélkül. Figyelő Magyar Multik Konferencia, 2010.01.21., Budapest
- Shatz, H.J. - Venables, A.J. (2003): The geography of international investment. In: Clark, Feldman and Gertler (eds.) The Oxford Handbook of Economic Geography. Oxford Handbooks in Economics, 2003, 125-146. oldal
- The Global Competitiveness Report 2008-2009, World Economic Forum, Geneva, Switzerland
- The Global Competitiveness Report 2009-2010, World Economic Forum, Geneva, Switzerland
- The Global Competitiveness Report 2010-2011, World Economic Forum, Geneva, Switzerland
- Tholen, J und Hammer, E (2004): Die Auswirkungen von Direktinvestitionen deutscher Unternehmen in Mittel- Osteuropa – Größenordnung, Motive, Strategien, Arbeitsplätze. IAW und Universität Bremen, Bremen 2004 August. Letöltve a <http://www.iaw.uni-bremen.de/~jtholen/tagungen/51004AuswirkungDirektinvestitionen.pdf> oldalról
- Toubal, F. (2003): The location of German Multinationals in Eastern european Countries. Letöltve a www.economics.uni-kiel.de oldalról
- UNCTAD (2011) World Investment Report. Non-equity mode of international production. and developmnet. United Nations, New York and Geneva
- UNCTAD (1998): World Investment Report 1998. Trends and determinants.. United Nations, New York and Geneva
- <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=5823&lang=1>
- http://www.hita.hu/Országinformációs_rendszer-Románia
- [http://www.bnro.ro/Foreign-direct-investment-\(FDI\)-in-Romania-3213.aspx](http://www.bnro.ro/Foreign-direct-investment-(FDI)-in-Romania-3213.aspx)
- Wezel, T. (2003): Determinants of German Foreign Direct Investment in Latin-American and Asian Emerging Markets in the 1990s. In: Discussion paper 11/03. Economic Research
- Centre of the Deutsche Bundesbank, April 2003

JEGYZETEK

1. UNCTAD (1998): World Investment Report 1998. Trends and determinants.. United Nations, New York and Geneva, valamint Juhász Krisztina (2006) A német nagyvállalatok tevékenységének térbeli szerveződése. Doktori értekezés. Budapest, ELTE TTK, Regionális Földrajzi Tanszék, 2006

2. Lim, E-G. (2001) *Determinants of, and the Relation Between, Foreign Direct Investment and Growth: A Summary of the Recent Literature*. In: IMF Working Paper 01/175
3. UNCTAD (1998): *World Investment Report 1998. Trends and determinants..* United Nations, New York and Geneva, 97. oldal
4. Dunning, J.H. (2002): *Determinants of foreign direct investment: Globalization induced changes and the role of FDI policies*. In: *World Investment Prospects*, London
5. Dunning, J.H. (2002): *Determinants of foreign direct investment: Globalization induced changes and the role of FDI policies*. In: *World Investment Prospects*, London, valamint Jost, T. – Nunnenkamp, P. (2003): *Deutsche Direktinvestitionen in Entwicklungs- und Reformländern: Haben sich die Motive gewandelt?* In: *Die Weltwirtschaft 2003*, Heft 1. 107-129. oldal, valamint UNCTAD (1998): *World Investment Report 1998. Trends and determinants..* United Nations, New York and Geneva alapján
6. Juhász, Krisztina:(2011) *A magyar vállalatok terjeszkedése a volt jugoszláv államokban*. In: *Közép-Európai Közlemények*, IV. évfolyam 2. szám, 2011/2. No. 13., 113-121. oldal, valamint Sass Magdolna (2010) *Magyar multik- határok nélkül*. Figyelő Magyar Multik Konferencia, 2010.01.21., Budapest